

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Juristen

Knud Waaben

A. S. Ørsted og negerslaverne
i København

Særtryk af nr. 12, 1964

Udgivet af
DANMARKS JURISTFORBUND

A. S. Ørsted og neger-slaverne i København

Af professor, dr. jur. KNUD WAABEN

1.

I foråret 1802 afgjorde den københavnske Hof- og Stadsret to ensartede sager om stadfæstelse af personlig arrest over to vestindiske slaver i Danmark som havde forladt deres herskaber. I begge sager blev det fastslået at der efter dansk-vestindisk ret forelå en lovligt erhvervet ejendomsret som ikke var ophørt ved ophold i Danmark. Arresten blev derfor stadfæstet og ejerne kendt berettigede til at føre Hans Jonathan og David Tams til Vestindien som slaver.

Det var unge dommere der sad i Hof- og Stadsretten dengang. *Anders Sandøe Ørsted* var 23 år, de fleste af hans kolleger kun få år ældre. Sammen udgav de »Juridisk Maanedstidende« hvor de to domme blev trykt samme år.¹ Ørsted behandlede samtidig slaveproblemet i en afhandling som senere blev genoptrykt i udvidet form.² Det fremgår af Ørsteds litterære behandling af emnet, såvel som af rettens voteringsprotokol, at han vel havde sluttet sig til resultatet men ikke til begrundelsen, da han sammen med sine kolleger afgjorde de to sager. Han anerkendte at der var erhvervet ejendomsret til Jonathan og Tams, men han benægtede at denne ejendoms-

ret kunne udøves fuldtud her i landet. Ejer-råden over mennesker var umulig efter dansk ret. Slaveejernes retsforhold til slaverne måtte begrænses til et livsvarigt husbond-tyende forhold, og i kraft af dette retsforhold kunne herskabet føre sit tyende med sig ud af landet.

Ved hjælp af akterne i de to retssager³ og forskellige personalhistoriske kilder kan man danne sig et billede af det noble milieu i hvilket begivenhederne udspillede sig. Scenen er hovedstaden og dens nordlige omegn i årene 1801-02. Fra dette punkt af den hjemlige kolonikulturs udvikling skimter man bagude Christian VII's lille rokokohof, hvor Kongen i 1771 legede med negerdrengen Moranti og hans hvide pendant, medens Caroline Mathilde havde en 12-årig negerpige til at bringe ordrer til hofdamerne.⁴ I tilsvarende afstand ligger forude Peter van Scholtens formidable vinterselskab i Bredgade i 1832, da sorte tjenerne skulle blæse trompet i døren til spisestuen, medens en flok gæster med prinser, ministre og gesandter i spidsen strømmede ind til det ventende traktement.⁵

Hans Jonathans ejer og sagsøger var generalinde *Henriette Schimmelmann*, enke efter Heinrich Ludvig Ernst Schimmelmann, der

1. Juridisk Maanedstidende 1802 I p. 280 og 438. Dommene er nævnt af *Troels G. Jørgensen* i *Anders Sandøe Ørsted som Dommer* (1928) p. 33 og *Anders Sandøe Ørsted* (1957) p. 46-47.
2. Juridisk Maanedstidende 1802 I p. 223-35 og Arkiv for Retsvidenskaben I (1824) p. 459-85 (også i *Privatretlige Skrifter* II, 1930, p. 206-21). Sml. Supplement til *Nørregaards Forelæsninger I* (1804) p. 203 ff, *Euonomia IV* (1822) p. 46 og *Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed II* (1825) p. 46-48 og 590-93.

3. Hof- og Stadsrettens sag nr. 356/1801 og 270/1801; findes tillige med voterings- og domsprotokol m. v. i Landsarkivet for Sjælland (i det følgende forkortet LAS). En tredie dom, som nøje fulgte de to første, blev afsagt den 4. oktober 1802, sag nr. 291/1802: *Planter Isaak Benners mod Neger Peter Samuel*.
4. *P. F. Suhm*, *Hemmelige Efterretninger* (udg. 1918) p. 54, 58 og 64; *Edv. Holm*, *Danmark-Norges Historie 1720-1814 IV*, 2 (1902) p. 230 og 243.
5. *C. H. Holten*, *Af en gammel Hofmands Mindeblade, Memoirer og Breve XI* (1909) p. 163.

var en fætter til statsministeren og ligesom denne berømmet for sit humane sindelag overfor neger-slaverne. Han var kommet til Vestindien i 1769 i en alder af 26 år for at bestyre sin farbroders plantager, blev selv plantageejer og nåede posten som generalguvernør, fra hvilken han gik af i 1789. Han døde i 1793 i København, hvor hans gravsten endnu kan ses ved Garnisons kirke. Enken boede om vinteren i Amaliegade, om sommeren på Skodsborg som hendes ægtefælle havde erhvervet et par år før sin død.⁶ *Hans Jonathan* var hendes ejendom, født som han var af en slavinde på hendes afdøde mands plantage på St. Croix. Dette blev fastslået ved dommen trods mange krumspring fra prokurator Beyers side. Moderen, Emilia Regina, var også i generalindens tjeneste i København og afgav forklaring under sagen. Det blev ikke nævnt hvem der var Hans' fader, men Hans var mulat, ifølge generalindens udsagn »af en gulagtig Couleur«.

Hans var blevet konfirmeret i København år 1800 og var 18 år gammel, da han løb bort den 22. marts 1801 efter at være blevet revset af generalinden for nattesvir. Hun anmeldte ham til politiet for tyveri og anmodede om at han måtte blive eftersøgt.⁷ Det hed i hendes skrivelse: »I Dag er denne Mulat løben bort fra mig, og da han i Gaar Aftes har sagt, at han vilde ud og slaaes imod Engellænderne etc., saa formoder jeg at han vil lade sig engagere til Landeværnet eller et andet Sted«. Sagen førte ikke til noget. Ifølge en senere erklæring fra Admiralitetskollegiet gjorde

Hans for den faste betaling af 15 rdl. frivillig tjeneste på blokskibet »Charlotte Amalia« fra 23. marts indtil slaget på reden var overstået, og fra 23. april til 14. maj var han på blokskibet »Elephanten«. Det ser ud til at han er vendt tilbage til sin ejer efter 2. april og at hun har holdt ham i husarrest i to dage og derefter sendt ham til defensionen i en slags varetægt, som han dog slap ud af den 14. maj. Den 19. maj søgte hun ham arresteret ved politiet. Han mødte og afgav forklaring, og politimesteren afslog at arrestere ham. Den 3. december efterlyste generalinden ham påny og begærede sammen med sin lavværge personlig arrest iværksat ved kongens foged assessor Feddersen. Hans, der blev antruffet samme dag som logerende hos værtshusholder Svend i St. Grønnegade »i Bagerens Kjælder«, blev sat i byens civile arresthus kl. 6 om aftenen, og en uges tid senere blev der udtaget stævning til forfølgning af arresten. Efter mange udsættelser og skriftvexling mellem prokuratorerne Bierring og Beyer blev der afsagt dom den 31. maj 1802.

Den 20-årige neger *David Tams* bortgik fra sin herre grev Rantzau den 20. juli 1801. Han blev anholdt samme dag i Nørreports vagt og i henhold til et fogeddekret sat i byens arresthus, hvorefter stævning blev udtaget i september. Som advokat fik han prokurator Brøn-lund, der i sit første skriftlige indlæg beretter om en samtale i arresten med »bemeldte sorte Mand«: »Med en Godmodighed, der pleyer være caracteristisk for disse uheldige Skabninger, naar de ikke længer trykkes af Tyranniets Jernaag, eller føle Svien af deres Bødlers Pidskeslag, fortalte han mig, at han engang havde været paa en Plantage i St. Croix; at denne Plantage var bleven solgt til Citanten; at han var taget fra Plantagen med hans høje, Vederpart, som havde lovet at lade ham lære et Haandværk, naar han kom her til Staden; men at hans høje Vederpart havde glemt dette Løfte og iøvrigt kun viist sig lidet bedre imod

6. Se til det anførte Brickas Dansk biografisk Lexikon XV p. 139, *Louis Bobé*, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds IV (1900) p. 272-73 og 276, *Eiler Nystrøm*, Fra Nordsjællands Øresundskyst (1938) p. 372, *Jens Vibæk* i Vore gamle Tropekolonier II (1953) p. 183-84.

7. Politidirektørens Hovedjournal 1801, sag nr. 1448 (LAS).

ham her, end Skik og Brug skal være paa Plantager i Indien, hvorfor David Tams, kjed af at lade sig ydermere mishandle af Hr. Grevens Jagtpidsk, Næveslag, Spark etc., løb fra ham i den Tanke at raabe om Hielp og søge Brødet for bedre Mennisker. Saaledes var Indstævntes Fortelling om sin Skjæbne«. Denne umilde greve optræder i akterne konsekvent uden fornavn men kan identificeres som grev *Julius Friedrich Ludwig Rantzau*. Han var født i 1770, kom til Vestindien i 1788 og blev i 1791 gift med Rebecca de Wint af den bekendte vestindiske familie.⁸ Han ejede flere plantager på St. Croix;⁹ David Tams var blevet hans ejendom ved købet af plantagen Langford i 1795. I København boede han ifølge sagens akter på Kongens Nytorv; folketællingen 1801 siger dog Gammel Strand nr. 11.

Når det i sagen oplyses at David løb bort fra Frederiksdal, hvor herskabet opholdt sig, så sigtes der ikke til den Schulinske hovedbygning men blot til godset eller egnen. Sammen med John de Wint havde grev Rantzau for ganske nylig, nemlig den 30. maj samme år, købt lystgården Marienborg, som var bortfæstet fra Frederiksdal i 1745. Sælgeren var regimentskirurg på St. Thomas, senere universitetskasserer Johan Traugott Otto, og prisen var 9.000 rdl.¹⁰ Det er altså Marienborg der er scenen for nogle af de optrin som prokurator Brønlund afmalder i så grelle farver.

Der blev ført en række vidner til belysning af forholdet mellem grev Rantzau og David Tams; dog lykkedes det ikke Brønlund at spille grevinden ud mod greven. Skønt dom-

men ikke finder mishandling bevist, er det nærliggende at regne med at greven har anvendt vold overfor David (flere mente at have set blod) og at Davids flugt over hønsegårdens hegn var foranlediget af en håndgribelig revselse.

Vidneforklaringerne giver et indblik i den selskabelige omgang mellem de dansk-vestindiske patricierfamilier, ved hvilken også neger-slaverne traf hinanden.

Til kredsen hørte konferensråd *J. F. Heinrich*, som var generalinde Schimmelmanns svoger og lavværg. Han ejede Rustenborg i Lyngby, hvor David besøgte det sorte tyende i sommeren 1801, formentlig under flugten mod København. Det er sandsynligt at David har vidst hvorledes Hans Jonathan havde undgået arrest et par måneder forinden, og at Davids egen arrest i juli har fået generalinden til at fatte nyt mod efter nederlaget hos politimesteren.

En anden kendt mand var major *Adam Søbøtke*, som ejede Hummeltofte, nær Frederiksdal og Marienborg og ikke langt fra Rustenborg.¹¹ Mod ham blev der i 1801 indgivet en anonym anmeldelse for mishandling og indespærring af negerpigen Bina Magdalene Jackson. Der blev optaget forhør ved birkedommer Bang, og efter indstilling fra stiftamtmand Knuth lod Danske Kancelli iværksætte en yderligere undersøgelse som dog ikke hindrede at Søbøtke blev udpeget til medlem af den kommission der skulle modtage de dansk-vestindiske øer efter den kortvarige engelske besættelse. Undersøgelsen bortfaldt i 1802, men det følgende år søgte Bina Jackson om fri proces til sagsanlæg mod Søbøtke. I sit andragende fortalte hun at majoren havde lovet hende tjeneste ved fint husligt arbejde og alligevel sat hende til det grove. Da hun fremførte sit ønske om en forandring, mishandlede majoren hende med en pisk og an-

11. *Nystrøm* anf. st. p. 547. I København boede Søbøtke i Norgesgade (nu Bredgade).

8. Danmarks Adels Aarbog 1930 afsnit II p. 151.

9. Se bl. a. en matrikeletrakt i *Vore gamle Tropekolonier II* (1953) p. 212: Rantzau og John de Wint ejede i 1803 i fællesskab plantagerne »Jerusalem« og »Fig Tree« med 148 slaver.

10. *Nystrøm* anf. st. p. 537 og 680, jfr. Københavns Rytterdistrikts Birk: Skøde- og Pante-protokol 1799-1802 bd. I p. 454-56 (LAS).

bragte hende i kælderens på vand og brød i fire dage. Kancelliet har næppe anset hendes sigtelser for beviselige; i hvert fald afslog man andragendet.¹²

På et nu forsvundet landsted i nabolaget, Aldershvile, boede oberst *Peter Oxholm*, som var vendt hjem fra sine plantager i Vestindien i 1797 og senere blev generalguvernør. Han ejede negerinden Johanne Sara, men der foreligger intet om retssager i den anledning.

Som gæst i disse omgivelser kom i 1802 den 56-årige amtmand i Plön *August Hennings* under udflugter fra København.¹³ Med vemod og nysgerrighed genså han i denne sommer hovedstaden efter en lang tids adskillelse. Helst besøgte Hennings sin ungdomsven Ernst Schimmelmänn, men der blev også tid til anden selskabelighed. Middagene bød jævnlig på skildpadde, både i de private hjem, i klubberne og på Rau's hotel (nu d'Angleterre). Hennings har ikke kunnet overse at han befandt sig i centrum af et kolonirige. Om et selskab hos Heinrich på Rustenborg hedder det (her oversat efter Hennings' tyske dagbog): »Vi spiste af sølv og havde sorte og hvide til at opvarte os, vi nød både orientalske og europæiske retter, krydrede dem med karry og fik syltet guayava til dessert«. Hennings har set generalinde Schimmelmänn som »ein Phantasma« gøre sin entré i Heinrichs hjem. Han er blevet budt på madeira hos fru Søbøtke på Hummeltofte og har samtalen med gre-

12. Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1801 nr. 1316 og 2501 og 1803 nr. 577, Brevbog 1801 nr. 1430 og 1803 nr. 673 (Rigsarkivet, i det følgende forkortet RA). – *J. C. Drewsen* har betegnet fru Søbøtke som en intrigant kreolerinde og i det hele givet en beskarakteristik af den Søbøtke'ske familie, se *Strandmøllen, Memoirer og Breve XXV* (1916) p. 59-63.

13. *August Hennings' Dagbog* under hans Ophold i København 1802, meddelt af *Louis Bobé* i *Danske Magazin* 7. rk., 1. bd. (1934-36) p. 1-214.

ven på Marienborg, der for ham blot var »ein westindischer Graf Rantzau«. Hos Oxholm har han glædet sig over den engelske naturhave; med sin vært har han roet over Bagsværd sø og promeneret i skov og mark omkring Frederiksdal, og de har drøftet de umådelige investeringer hos Constantin Brun på Sophienholm og de Coninck på Dronninggaard. Hos grosserer C. W. Duntzfeldt var han til et bal som fremkaldte følgende reflexioner: »Smukke var pigerne ikke just, i hvert fald ikke påfaldende, men de ost- og vestindiske unge fruer og piger har noget ejendommeligt i føddernes elasticitet der ytrer sig i en særlig nethed og præcision i dansen. Om deres øvrige nervespil gør deres ånd (»Geist«) ligeså elskværdig, vover jeg ikke at dømme om, de synes at være meget flygtige. Den åndstomhed der hos europæerinder bliver til ubetydelighed, synes i det hede klima at udarte til en extravagance som den koldsindige tilskuer næsten må holde for en art forrykthed«. ¹⁴ Den der vakte disse indtryk var den 23-årige Bolette Marie Ryan, som også skal have spillet en god whist, omend den ovenfor beskrevne flygtighed fik hende til hyppigt at løbe fra kortbordet. Hun var gift med en engelsk grosserer, Philip Ryan, og datter af den tidligere guvernør i Trankebar Johan Leonhard Fix, som havde en negertjener ved navn Christian.

Det er vanskeligt at anslå omfanget af det farvede islat i Københavns befolkning omkring år 1800. Ved en løselig gennembladning af folketællingen for 1801, suppleret med enkelte andre oplysninger, kan man identificere ca. 50 negre i hovedstaden (heraf enkelte fri-negre). Man gør imidlertid den iagttagelse at der ikke konsekvent er skrevet neger, negerinde, negerslave el. lign. ud for navnet; det ses fx af tilførslerne om grev Rantzau og Heinrichs husstande. Der kan godt have været over 100 negre bosat i København. De har ikke blot hørt til det højere selskabslivs kolo-

14. Anf. st. p. 113.

rit; byens befolkning har jævnlig set dem når de købte ind, bragte bud fra hjem til hjem eller gik ud på egen hånd i sparsomme fritimer.

2.

Flertallets begrundelse for resultatet i de to slavesager var ganske enkel. Disse dommere¹⁵ anerkendte sagsøgernes ejendomsret til slaverne og deres adgang til at udøve ejerråden ved at føre slaverne ud af landet. Prokurator Biering blev under Jonathan-sagen noget fortørnet over at hans kollega Beyer havde tiltroet ham »den ubegribelige Flauhed at have villet gjøre Sammenligning imellem et Menneske og en Kjole«. Men det var vitterlig hvad Bierring meget rammende havde gjort. Han havde, som han selv sagde, villet vise »at for saa vidt begge Deelee kunde være en Gienstand for Eiendomsretten, de da ikke maatte berøves deres Eier, fordi denne flyttede hen fra det Sted, hvor han havde erhvervet dem«. På dette synspunkt er Hof- og Stadsrettens domme grundet. Lassen sagde i sit votum at det var »imod Eiendomsrettens Natur, at samme skulde ophøre, fordi dens Gjenstand kommer ind paa et andet Sted end det, hvor den er erhvervet«.

Retten til slaver var efter fast juridisk opfattelse en ejendomsret.¹⁶ Da objektet havde den særlige egenskab at være en slags menneske, kunne der være spørgsmål om at tillægge

det en vis retlig kapacitet som ikke blev aktuel når det drejede sig om rørlige ting, fx. retten til selv at eje noget. En slave var ikke aldeles retsløs. Men hvad hans ejers rådighed angik, så rummede den alle en ejerrådens væsentlige beføjelser til faktiske og retlige dispositioner. David Tams var købt som tilbehør til fast ejendom. Hans Jonathan var erhvervet ved fødsel på plantagen, ganske som man erhverver føl og lam.

Reglerne om denne ejendomsret var dansk ret, for så vidt som de vestindiske øer var dansk område. Men der gjaldt i mange henseender forskellige regler i kolonier og hjemland, og der kunne derfor opstå interprovincielle lovkonflikter,¹⁷ d. v. s. spørgsmål om hvorvidt dansk eller dansk-vestindisk ret skulle afgøre en sag. I de foreliggende sager opstod konflikten fordi dansk ret ikke anerkendte ejerråden over mennesker. Problemet var om dette gjaldt generelt for territoriet eller med den modifikation at retten kunne være lovligt erhvervet andetsteds. På dette spørgsmål gav dansk ret intet udtrykkeligt svar.

I regeringskredse havde man i 1785 set et forslag om lovgivning. En kgl. kommission af 1783, i hvilken bl. a. A. S. van der Osten og J. E. Colbiørnsen havde sæde, udarbejdede forslag til en »Neger-Lov« for Vestindien.¹⁸ Udkastets sidste kapitel handlede om negerens retsstilling i Europa. Herren måtte kun beholde slaven i et år på europæisk grund; derefter skulle han returnere ham til Vestindien.

15. Det var i begge sagerne assessorerne *Lassen, Feddersen og Falbe*. Assessor *Bangert* voterede med Ørsted men satte dog parentes om dennes retspolitiske betragtning: at slavers frigivelse på europæisk grund ikke var et egnet middel til slavekårs forbedring. I den tredje sag, *Benners ctr. Samuel*, voterede *Dall* i stedet for *Feddersen*, men det gjorde ingen forskel.

16. Jfr. *Hurtigkarl*, *Den danske og norske private Rets første Grunde I* (1813) p. 110; *J. H. Deuntzer*, *Kort Fremstilling af den danske Personret* (1874) p. 6-7.

17. Se herom *Ørsted* i *Eunomia IV* p. 144: »Hvad vi hidtil have foredraget angaaende Conflicten mellem vore og fremmede Landes Love, maa størstedeels og være anvendeligt, naar forskjellige inden Statens egne Grændser gjældende Love komme i Berørelse med hverandre«.

18. Vestindisk-guineisk Rentekammer, Udkast og Betænkninger angaaende Negerloven 1783-89 og Akter vedkommende Slaveemancipationen 1826 og 1834 (RA).

Herren kunne hverken frigive eller sælge slaven med virkning her; også dette sigtede til at sikre slavens tilbagevenden til kolonien. Udkastet fastslog altså at der bestod en ejendomsret i Danmark, men årsfristen ville have bevirket at Hans Jonathan og David Tams forlængst havde været tilbage i Vestindien, hvis de overhovedet var kommet hertil. Udkastet blev imidlertid henlagt, og spørgsmålet var altså ulovbestemt. I den berømte forordning af 1792 om negerhandelen blev det bestemt at negre kun efter særlig tilladelse måtte udføres fra de vestindiske øer. Heri lå der næppe, som af Ørsted antaget, noget argument af betydning for negrenes retsstilling i Danmark.¹⁹

Ørstedes kolleger ville kræve en lov eller lovs analogi for at fravige det resultat som ellers måtte gælde om en gyldigt erhvervet ejendomsret: at retten levede videre på dansk grund. Heri tog de utvivlsomt fejl. Ét er at fremmede erhvervelsesmåder med hensyn til velkendte objekter respekteres (f. eks. ejendomsret til løsøre i henhold til fremmede arveregler), et andet er om man skal respektere ret til et objekt som ikke lovligt kan ejes i Danmark. Det burde have stået Ørstedes kolleger klart at de befandt sig på et område hvor de kunne vurdere styrken af det danske retssyn på slaveri her i landet uden at være bundet af nogen formodning om ejendomsrettens beståen eller noget krav om udtrykkelig lovhjæmmel for dens bortfald.

Ørsted forstod at sagerne påkaldte en friere retsdannelse ud fra en vurdering af uskrevne principper. Men han holdt sig indenfor en så snæver ramme af juridisk argumentation at også hans resultat blev lidet overbevisende.²⁰

Efter Ørstedes opfattelse var sagsøgernes ejendomsret lovligt erhvervet og burde respekteres i Danmark, for så vidt det kunne ske uden konflikt med danske love. Men en sådan

konflikt var til stede når man undersøgte hvad der var »Rettighedens Mulighed og Grændser« i Danmark, d. v. s. om de ved vestindisk ret hjemlede ejerbeføjelser var mulige efter dansk ret. Disse beføjelser var til dels af en sådan art at det ville være »til et Skandal, om en den christelig-europæiske Humanitet saa aldeles modstridende Magt skulde her i Landet kunne udøves over nogen Person«. De måtte derfor modificeres, således at grænserne for ejerens magt blev bestemt af dansk ret. »Der maa altsaa tilkomme ham en Husbondes Rettigheder, og det saa udstrakte som de, i Medhold af vore Love, nogensinde kunne have. Han maa følgelig og kunne føre ham tilbage igjen, thi det er vel ikke en naturlig Følge af Contracten mellem Husbonde og Tyende, men dog en tilladelig Gjenstand for samme, at Tyendet følger Husbonden hen til et andet Sted; og at Slaven, naar han kommer tilbage til Vestindien, atter kommer i sin forrige Slavestand, afgjør intet, da de foranførte Grunde ikke fordre mere, end at Eiendomsretten ei kan udøves her i den europæiske Deel af den danske Stat, og altsaa imidlertid maa blive *in suspensio*.«²¹

Det kan synes som om der ikke var nogen stor divergens mellem Ørsted og hans kolleger. Flertallet talte slet og ret om en bevaret ejendomsret, men faktisk handlede sagerne kun om retten til at føre slaver ud af landet, og på dette punkt var der enighed. Der kunne formentlig være opstået andre spørgsmål med hensyn til hvilke også flertallet ville have sagt at den vestindiske ejendomsret måtte begrænses. Ørsted var på linie med kollegerne derved at det var respekt for den vestindiske ejendomsret der var basis for hans bestemmelse af herskabets beføjelser i Danmark.²² Der var dog nok forskelle mellem standpunkterne. Det var, som vi skal vende tilbage til, en konse-

19. Arkiv for Retsvidenskaben I p. 477-78.

20. *Hurtigkarl* I p. 111 akcepterede Ørstedes synspunkter.

21. Arkiv for Retsvidenskaben I p. 469-70.

22. I voteringsprotokollens referat af Ørstedes konklusion i Tams-sagen har der først stået:

kvens af Ørstedes argumentation at indholdet af de danske tyenderegler fik betydning for sagernes afgørelse. Og på det terminologiske plan undgik Ørsted i nogen grad det stødende resultat at statuere ejendomsret til et menneske indenfor Kongens europæiske lande.

Der blev ikke i disse sager taget stilling til om en vestindisk slave kunne sælges eller pantsættes i Danmark. Herom ville i al fald Ørsted have sagt at dette ikke var lovligt. For ham beroede ejerens beføjelser på de danske tyenderegler som jo ikke gav en husbond ret til at sælge eller pantsætte en tjener. Samme resultat ville følge af at en køber ikke kunne erhverve adkomst til et menneske når det ikke skete i medfør af fremmed ret. Der kunne for Ørsted alene være tale om at anerkende et salg som bestod i at slaven blev købt fri, altså udløst af ejendomsrettens greb i hans person. I 1801 blev der uden held foreslået en sådan aftale om Hans Jonathan. Det tør også forudsættes at Ørsted ville have godkendt herværende slaveejerens aftale om overdragelse af negre der befandt sig i Vestindien.

Det må stå som mere tvivlsomt hvad flertallet i Hof- og Stadsretten ville have sagt om salg og pantsætning. Disse dommere antog at ejendomsretten var i behold, og de antydede ikke at den var undergivet begrænsninger. På den anden side måtte de jo have indrømmet at man ikke efter dansk ret kunne sælge eller

»berettiget til *som Husbonde* at føre Contra-Citanten til Vestindien«, men de her fremhævede ord er streget over. I flertallets konklusion har man først skrevet: »berettiget at bortføre Contra-Citanten til Vestindien«, derefter er ordene »*som sin Slave*« indføjjet. Ørsted har kommenteret flertallets ordvalg i Arkiv for Retsvidenskaben I p. 459-60: man har, siger han, sikkert tænkt på den stilling hvori negeren vil blive bragt i Vestindien. Dette er dog at besmykke flertallets standpunkt. Når disse dommere staturerede ejendomsret i Danmark, måtte de da ikke mene at negeren også her var slave?

pantsætte et menneske. De kunne altså kun have anerkendt en sådan aftale om en slave hvis de gik ud fra at den ikke var undergivet dansk ret men var et lovligt udslag af den gyldigt erhvervede ejendomsret, et urimeligt resultat som dog næppe lå disse dommere fjernt. I en sag som skal omtales senere har Højesteret måske indirekte anerkendt at en besidder kunne skænke sin slave til et regiment. Det er dog ikke sikkert at regimentet var blevet ejer. Et bedre gaveeksempel er negerdrengen Moranti ved Christian VII's hof. Drengen var en gave til Kongen fra Brandt, som selv havde fået ham foræret af en byskriver Diderichs.²³

Det er ret sikkert at man i ejer- og slavekredse har haft den opfattelse at overdragelser kunne aftales og effektueres i Danmark. Herom vidner udtalelser i nogle aktstykker fra 1803 som skal omtales senere. Nogle slaver anmodede Kongen om at bestemme at »de som ere Eiere af slige Ulykkelige ikke maae sælge nogen af dem her i Staden til nogen andre, under ringeste Paaskud eller Foregiveness«. Og den fungerende generalguvernør i Vestindien E. F. Walterstorff (senere direktør for Det kgl. Theater) foreslog en lovregel om at slaven ikke i Europa måtte sælges, pantsættes, bortgives eller udlejes. Selv Vestindisk-guineisk Rentekammer synes at være gået ud fra at en slave kunne sælges i København, indtil man blev klar over at de retslærde satte dette resultat »i Quæstion«.

Det kan da meget vel være forekommet at slaveejere i Danmark har solgt, pantsat eller udlejet deres slaver eller har tabt dem i kortspil. Ja, det er mere end sandsynligt at salg har fundet sted. I februar 1800 skrev en 27-årig mulat, Christian Conrad Røbel, til Danske Kancelli og fortalte at hans forrige ejer, major Sjøbøtke, havde solgt ham til en franskmand ved navn Savournin, der agtede at føre ham til Vestindien. Røbel ansøgte om at måtte blive

23. Inkvisitionskommissionen af 20. Januar 1772 I (1927) p. XXII.

udløst af Savournins ejendomsret. Hertil svarer »at Cancelliet ei kan indlade sig heri, da Sagen efter dens Natur er en privat Sag«. Nogle måneder senere kom der en henvendelse fra den nye ejer: Røbel var løbet sin vej, og Savournin ønskede at der blev iværksat en anholdelse. Kancelliet bad magistraten tilkendegive ham »at Cancelliet kan i denne private Sag ikke indlade sig, men maa overlade sammes Forfølgning til ham selv«. ²⁴

Slaverne kan naturligvis også være gået i arv i Danmark. Af formuefællesskabet mellem ægtefæller fulgte formentlig at den længstlevendes adkomst til slaven i hvert fald ikke kunne anfægtes. Men Ørsted, der i slaveforholdet så et livsvarigt tyendeforhold, kunne umuligt have anerkendt nogen ret for arvinger eller dødsbo efter den længstlevende ægtefælle.

Det fremgår indirekte af en sag fra 1803 at en slave efter kancelliets opfattelse ikke uden sin herres samtykke kunne gifte sig i Danmark. ²⁵ En neger ved navn Johan Brutus Bretorius spurgte kancelliet om han måtte gifte sig med »et blankt Fruentimmer« med hvem han var forlovet. Da kancelliet havde fået bragt på det rene at Bretorius var enrouleret matros og altså en fri mand, meddelte man at der ikke var nogen hindring for ægteskabet. Ifølge den regel som senere løste den dramatiske knude i H. C. Andersens »Mulatten« kunne en hvid kvinde når hun var af ædel byrd, ophæve en negers slavestand ved at ægte ham. Men dette var næppe gældende ret i København.

3.

Ørsted fremhævede selv at hans standpunkt i slavesagerne var placeret mellem to extremer: på den ene side fuld anerkendelse af vestindisk ejendomsret, på den anden side en regel om

slaveforholdets ophør ved ophold på europæisk territorium.

Det er især Ørsteds forhold til den sidstnævnte løsning der må interessere os. Han kendte i 1824 denne opfattelse fra Badens juridiske ordbog (1822) ²⁶ og fra Holbergs kirkehistorie. ²⁷ Holberg nævnte at slaver bliver fri i Holland og Frankrig, og han tilføjede: »Andre Nationer have efterfuldt deres Exempler, saa at den Slags Trældom over alt udi Christendommen er ophæved. Hvor grundig ellers denne min Gisning kand være, vil jeg overlade til andres Skiønsomhed«. Helt velgrundet var Holbergs gisning ikke, og det var næppe i det 17. og 18. århundrede en fast naturretlig doktrin at slaver bliver fri i Europa. Spørgsmålet synes ikke berørt i Grotius', Pufendorfs og Wolffs naturretter, så lidt som i Holbergs. Hos *Jean Bodin* hedder det med referat af en fransk kilde: »servi peregrini, ut primum Galliae fines penetraverint, eodem momento liberi fiunt«. ²⁸ Det vigtigste nyere udslag af denne opfattelse kom i *England*. Ørsted var dog ikke overbevist om at slaver blev fri i England, og han tog udtalelser af Blackstone som støtte for den mening at hans eget standpunkt svarede til det som var gældende i England.

Det er ikke sandsynligt at Ørsted har kendt andet til engelsk ret end Blackstones udtalelser. Disse udtalelser havde Ørsted set da de danske domme blev afsagt, ²⁹ men de synes ikke benyttet under voteringen. Heller ikke iøvrigt har fremmed ret spillet nogen fremtrædende rolle for de implicerede jurister. Prokurator Bierring havde en særpræget opfattelse af engelsk ret. Det var hans mening at ejendomsretten til slaver kun lod sig begrænse ved en udtrykkelig lovbestemmelse og at det netop

24. Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1800 nr. 404 og 1513, Brevbog nr. 426 og 1148.

25. Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1803 nr. 32, Brevbog nr. 16.

26. *G. L. Baden*, Dansk-juridisk Ordbog II (1822) p. 30.

27. *Ludvig Holberg*, Samlede Skrifter X (1930) p. 551.

28. *Jean Bodin*, De republica, Lib. I, Cap. V.

29. Juridisk Maanedstidende 1802 I p. 233.

var det man havde gjort i England. Da dansk ret ikke rummede en sådan lov, måtte ejendomsretten respekteres. Prokurator Beyer erkendte sig blank i engelsk ret, men hans sunde fornuft sagde ham at *hvis* der i England var en udtrykkelig begrænsning i ejendomsretten, måtte man formode at en sådan lov var bygget på naturens ret, ligesom Danske Lovs 5-1-1 kun sagde hvad man også iøvrigt ville antage om løfters forbindende virkning. »Det er altsaa nok rettere at antage, at de borgerlige, positive Love ere grundede i de Naturlige og ikke Indskrænkninger i eller Afbigselser fra disse, hvorfra da følger, at den af Hr. Bierring omtalte Engelske Lov er Beviis for, at efter naturlige og retfærdige Grundsætninger kan Eiendomsret over Mennesker ikke finde Sted i Europa, men allene i de Colonier udi hvilke saadant af Politiske og Mercantiske Aarsager er bleven introduceret«.

Den ledende engelske dom var afsagt af *Lord Mansfield* i *Sommersett's Case*, 1772.³⁰ Ved den blev det fastslået at en slave ikke mod sin vilje kunne føres ud af England. James Sommersett var i sin tid blevet købt i Virginia af Charles Steward som havde taget ham med sig til England i 1769. Sommersett var flygtet i 1771 men kom igen i Mr. Steward's besiddelse, og han havde siden været holdt i jern på et skib for at blive ført til Jamaica og solgt der.

Det var ikke første gang spørgsmålet blev rejst. Holt havde i begyndelsen af århundredet sagt i flere domme at slaveri ikke kunne bestå i England, og der var andre udtalelser i samme retning, bl. a. hos Blackstone.³¹ Men der

havde også været udmærkede jurister med den modsatte mening. Der var derfor tvivl om retstilstanden, og det er på denne baggrund at *Sommersett's Case* er blevet et så notabelt præjudikat. Det er *Hargrave's* lange og glansfulde tale for slaven der er sagens *pièce de résistance*. Lord Mansfield's dom er ret kortfattet. Hans afgørende betragtning var at man i England måtte kræve lovhjemmel for at kunne acceptere en så frastødende rettighed som ejendomsretten til en slave. Hans eneste betænkelighed ved en dom i *Sommersett's* favør var vistnok at den indebar et potentielt formuetab for slaveejere i England på mindst 700.000 £. Så galt ville det dog kun gå hvis alle slaver i England gjorde brug af deres frihed, og et frafald af dette omfang ville jo klart have vist at der var tale om en højst påkrævet regulering af ejendomsretten.

Man har ofte sagt at den engelske luft er for ren til at en slave kan ånde i den. En retorisk variant går ud på at slaven bliver fri ved at sætte foden på engelsk jord. Sådanne talemåder kan synes uskyldige; de har vel tilmed været politisk nyttige. Men i al fald den sidste har jævnlig været udtryk for den fejlagtige forestilling at ophold på engelsk grund forlænde slaven med en status han ikke siden kunne miste. Han var og blev en fri mand. Denne opfattelse var i og for sig ikke urimelig i de tider da man endnu ikke havde orienteret sig tilstrækkeligt i den internationale privatrets spejlkabinet. Men i 1827 fik den engelske High Court of Admiralty anledning til at korrigere den alt for entusiastiske tro på engelsk rets evne og vilje til at gøre slaver fri. Det var i sagen *The King v. John Allan*.³² Slavinden Grace befandt sig på den britisk-vestindiske ø Antigua og hævdede at hun var blevet fri ved

30. *State Trials*, compiled by T. B. Howell, XX p. 1 ff. Se om dommen *Edward Fiddes* i *Law Quarterly Review* L (1934) p. 499-511, W. S. Holdsworth, *History of English Law* III (3rd ed.) p. 507-08, VI p. 264-65, XI p. 247 og XII p. 410.

31. *Blackstone*, *Commentaries on the Laws of England* I (1765) p. 423-25.

32. *State Trials, New Series*, II p. 274 (her refereret efter W. C. Costin & J. Steven Watson, *The Law and Working of the Constitution: Documents 1660-1914*, II, 1952, p. 256-59). Jfr. *Holdsworth* anf. st. XIII p. 688.

et ophold i England. Heri fik hun ikke medhold. Med kølig respekt for *Sommersett's Case* udtalte admiralitetsretten at den berømte dom kun havde afgjort spørgsmålet om adgang til med magt at føre en slave ud af England. »Det er tilvisse aldrig forekommet at en negers slavestand, når han er vendt tilbage fra England, er ophørt på koloniernes territorium som følge af den begrænsede frigivelse der er tilstået ham i England«. »Man har sagt at engelsk ret modarbejder slaveri, og det gør den givetvis indenfor disse øers grænser, men . . . slavehandelen i hine kolonier giver den en næsten ubegrænset beskyttelse«.

Også efter 1772 er der utvivlsomt sket overdragelser og frikøb af slaver i England, ligesom slaver er ført ud af landet mod deres vilje. Men en dom som Lord Mansfield's skal ikke vurderes efter hvad den faktisk formår at hindre. Når en domstol udøver en sådan politisk retsskabende funktion, er det ofte de nye signaler der tæller mere end gevinsterne på kort sigt. Den amerikanske federale Højesterets indsats i racespørgsmålet er det vigtigste eksempel herpå.

De nye signaler blev registreret i Danmark i 1780'erne. I den kommission som skulle udarbejde en negerlov ville man nødig lade de hjemvendende vestindere medbringe og beholde negerslaver i ubegrænset omfang, ja nogle fandt det helt uværdigt at tolerere ejendomsret til slaver i Danmark. På den anden side indså man at visse faciliteter ville gøre det lettere at lokke de rige vestindere hjem til fædrelandet. De kunne ellers foretrække at slå sig ned i andre lande. Men her kunne det påpeges at England næppe frembød nogen konkurrence af betydning, for i England kunne slaven gå fra sin herre og ikke fordres tilbage.³³

33. Vestindisk-guineisk Rentekammer, Udkast og Betænkninger angaaende Negerloven 1783-89 med udtalelser af Roepstorff og Trant af juni 1785 (RA).

4.

Som man ser var det ikke helt uden grund at Ørsted stillede sig skeptisk overfor den påstand at slaven simpelthen blev en fri mand ved at betræde engelsk jord. På den anden side er det ubestrideligt at han kom til det modsatte af de engelske domstoles resultat i det afgørende spørgsmål, nemlig om det hvide herskab kunne føre negeren ud af landet mod hans vilje.

Når man skal vurdere Ørsteds argumentation, må man naturligvis ikke forkaste den alene på grundlag af en senere tids dom om hvad der ville have været det mest kultiverede og retspolitiske klogeste resultat. Vi ser de store spørgsmål om negeremancipation og menneskerettigheder i et andet lys end den tids jurister og politikere, og vi kan have en anden mening om retskilder og juridisk argumentation. Det er nødvendigt at tage tidens forudsætninger i betragtning. Selv med dette gode forsæt er det dog vanskeligt at undgå den konklusion at en mere aktiv hævde af negerslavens menneskeret burde have præget Ørsteds standpunkt, og at dette kunne være sket på et fuldt forsvarligt juridisk grundlag.

Ørsted ville holde ejernes beføjelser indenfor de ved dansk ret afstukne grænser. Spørgsmålet var da hvorledes disse grænser skulle drages. Lad os et øjeblik følge Ørsteds tankegang på det punkt hvor hans konklusion kommer i stand.

Når retsforholdet skal opfattes som et forhold mellem husbond og tyende, kan slaven da ikke opsigse forholdet? Således spørger Ørsted, og han mener at det afhænger af »om Tyendecontracten lovligen kan indgaaes paa Livstid?« Thi: »er det, i Overenssømmelse med de her gjeldende Love, muligt at besidde en Husbondes Rettigheder paa Livstid, saa maa dette ogsaa, ifølge de oven udviklede Grundsætninger, antages til Fordeel for Neger-slavens Herre i det omhandlede Tilfælde«.³⁴

34. Arkiv for Retsvidenskaben I p. 470-71.

Og Ørsted mener at rettigheden kan bestå på livstid efter dansk ret. Det er jo åbenbart at Ørsted her ser bort fra at hverken slaven eller hans forældre nogensinde er indgået på en livstidskontrakt; de er overhovedet ikke indgået på noget som helst. Ejerforholdet omtydes til et tyendeforhold som efter Ørsteds mening *kan* bestå efter dansk ret, men hvis forudsætninger ikke er til stede. På dette punkt er det altså det bestående slaveforhold som dikterer tyendeforholdets beskaffenhed.

50 år senere var Ørsted formand for et landstingsudvalg om det første forslag til en tyendelov, og han skrev da i sin betænkning at tyendeforhold ubestridelig stiftes ved en frivillig overenskomst: »den nærmeste Grund til de gjensidige Forpligtelser . . . kan søges i det Samtykke, som Parterne dertil have givet ved at indlade sig i dette Forhold«. ³⁵ Ørsted så næppe anderledes på den ting i 1802. Og han var sig sikkert bevidst at han i slavesagerne statuerede et tyendeforhold hvis normale grundlag manglede.

Der var formentlig kun eet realistisk synspunkt som kunne have været sat i stedet for Ørsteds, nemlig følgende ræsonnement: Vel foreligger der et tyendeforhold, men da det i sin oprindelse lider af den afgørende mangel at det ikke beror på aftale, så må man nu, når der er tale om den retlige status på dansk grund, tage hensyn til tjenerens vilje. Det kan ske ved en analogi af reglen om tilfælde hvor en som barn bortfæstet person opnår 18 års alderen, eller om tilfælde hvor en udløbet tjenestetid løber videre uden at aftale er truffet om forholdets fortsættelse. I begge tilfælde ville der efter dagældende ret tilkomme tjeneren en beføjelse til at opsiges forholdet.

Det kan have spillet en rolle for Ørsteds overvejelser at han hos Blackstone fandt udtalelser af beslægtet indhold. Han refererer fra »hin store Retslærde« at vel bliver slaven fri

ved ankomsten til England, men herren »beholder den Ret, som han forhen havde erhvervet, til Personens Tjeneste for bestandigt«. ³⁶ Måske har Ørsted ikke bemærket at Blackstone et andet sted skriver: slaven bliver fri, »though the master's right to his service may possibly still continue«. ³⁷ Det er nu mindre væsentligt. Det er så godt som sikkert at Ørsted ikke har kendt *Sommersett's Case*. Han ville nok heller ikke have forstået at en dom i England kunne betyde mere end hin store retslæredes betragtninger.

Spørgsmålet om tjenesteforholdets gyldighed er ikke nævnt i Lord Mansfield's dom men i Hargrave's indlæg: »Det ville have været mere behændigt at gøre Mr. Steward's krav gældende i mindre direkte vendinger og hævde negerens slavetilstand, før han kom til England, alene som en grund til her at pålægge ham en tjeners pligt til at følge med hvor som helst herren måtte forlange hans tjeneste. Fremstillet på denne fordækte måde ville sagen, skønt i sin kerne uforandret, have været mindre foruroligende ved første øjekast, og den kunne have frembudt en bedre mulighed for at omgå den virkelige konflikt mellem parterne. Men hvor bekvemt Mr. Steward's advokat end måtte finde dette kunstgreb, så ses det ikke anvendt her . . .« Det er jo ganske dristigt at pege på et af modpartens bedste argumenter, men Hargrave har vel følt sig sikker på holdbarheden af den processuelle begrænsning som lå i modpartens formulering af påstanden. Forøvrigt genoptager Hargrave senere argumentet, idet han præciserer at man enten kunne præsumere en tyendekontrakt eller direkte – uden fiktioner – antage en retsregel om tyendeforhold grundet i det tidligere slaveforhold (det sidste svarer i virkelighe-

36. Arkiv for Retsvidenskaben I p. 460.

37. *Blackstone* I p. 127. Således fra og med 4. udg. (1770). I 3. udg. (1768) stod der ikke »possibly« men »probably«. Jfr. *Fiddes* anf. st. p. 506-07.

35. Rigsdagstidende 1852, Anhang B sp. 452.

den til Ørsteds standpunkt). Disse muligheder afviser Hargrave, og man føler sig overbevist om at Lord Mansfield umuligt kunne være kommet til et andet resultat selvom han skulle have udtalt sig om tyendesynspunktet.

Det er bemærkelsesværdigt at Ørsteds konklusion afhang af en antagelse om de gældende tyenderegler som var af tvivlsom rigtighed, nemlig at en tyendekontrakt kunne bestå uopsigeligt på livstid. Ørsted indså at en sådan kontrakt var et hårdt indgreb i den personlige frihed og at der var megen grund til at forbyde den. Men han fandt ikke holdepunkter for at anse den for udelukket som reglerne var.³⁸ Det er vanskeligt nu at have en bestemt mening om hvad domstolene ville have sagt hvis der var kommet en sag om opsigelse af en slig kontrakt. Det ligger nær at antage at retten til at gøre sig fri ville være blevet indrømmet tjeneren, fx i medfør af Danske Lovs 5-1-2,³⁹ og det er i hvert fald klart at Ørsted i slavesagerne baserede sit resultat på forudsætningen om en kontraktstype som var i høj grad odiøs.

5.

Ørsted var ikke den første her i landet som ville bedømme negerslaverne efter tyenderettens regler. Æren herfor tilkommer vistnok *Kronprins Frederik*, som har ytret sig i et kort responsum.

Hans Jonathan forklarede både for politiretten og under den civile sag at han var blevet frigivet af Kronprinsen efter slaget på reden den 2. april. Denne forklaring betegnede prokurator Bierring som et udslag af arrestantens »Dumdristighed i at sige Usandhed«, eftersom »Hans Kongelige Højhed, der alt for vel kiender Eiendomsrettens Natur, [ikke] nogensinde kunne falde paa at disponere

over andres Eiendom, hvilken Magt ingen dødelig i dette Tilfælde og efter de almindelige Rets-Grundsætninger kan have«. Spørgsmålet er ikke nævnt i dommen, og Hans' forklaring er vel blevet tilsidesat som urigtig eller retligt irrelevant eller begge dele. Men vi ved fra anden side at forklaringen ikke var fuldkommen opdigtet. I Sten A. Billes privatarkiv er bevaret et brev af 13. maj 1801 fra Kronprins Frederik til Bille af følgende ordlyd: »Da jeg ingen ufri Mand kiender i Danmark uden den som efter Lov og Dom er tilkiendt Lænkernes Byrde, saa kan dette Menneske ei heller ansees som Slave, jeg tror eiheller at nogen Jurist vil kunde hiemle Generalinde Schimmelmann saa længe hun opholder sig i Danmark anden Ret over denne Persohn end den enhver Herre kan have over sin Tiener. Til den Ende ansees han som fri og skal naar han ei formedelst onde Grunde tør komme i Land nyde Ret med sine Kammerater«. ⁴⁰ Dette er ikke en »frigivelse« og kunne retligt set næppe heller have været det. Det er en ordre til kommandør Bille på Københavns red om hvorledes han skulle forholde sig. Spørgsmålet må være blevet forelagt Kronprinsen af Bille, men noget brev herom synes ikke bevaret. Imidlertid kom Hans i land fra blokskibet »Elephanten« dagen efter at Kronprinsen havde skrevet sit brev, og kort efter gik generalinden til politiet, hvor hendes begæring om arrest blev afvist. Først et halvt år senere indledtes den civile sag som endte med dommen af 31. maj 1802. Men vi ser altså at Kronprinsen foregreb Ørsteds henvisning til tyendereglerne, skønt han næppe har tænkt sig så strenge følger deraf, og at han havde samme høje mening om juristernes retsfølelse som prokurator Bierring om Kronprinsens.⁴¹

38. Sml. *Hurtigkarl I* p. 283: »maaskee det endog kan antages . . .«

39. *J. E. Larsen*, Samlede Skrifter II, 1 (1857) p. 180 hældede til denne mening og nævnte andre retlige muligheder for opsigelse.

40. Admiral Sten A. Billes Arkiv (RA). Der er henvist til brevet hos *Axel Linvald*, *Kronprins Frederik og hans Regering 1797-1807* (1923) p. 35.

41. Kronprinsens udtalelse er på linie med hans

Der fulgte i sommeren 1801, fra juni til august, endnu en brevveksling om Hans Jonathans skæbne.⁴² Den formede sig i store træk således. Hans ansøgte Kronprinsen om at måtte blive antaget som underkonstabel ved søværnet. Admiralitetskollegiet sendte ansøgningen til chefen for 1. division, kommandør Lütken, som rettede en henvendelse til generalinde Schimmelmann og fik det svar at Hans var hendes bortløbne slave og havde været eftersøgt overalt. Lütken beklagede overfor kollegiet at slavebånd holdt Hans tilbage, og han foreslog at man søgte at købe ham fri. Kollegiet spurgte da generalinden om hun til hans videre lykkes befordring kunne give sit samtykke til hans antagelse ved søværnet, hvor han allerede havde gjort landet store tjenester. Men generalinden lagde ikke skjul på at hun var gram i hu. Hans havde vist sig både tyvagtig og utaknemmelig, og da hun ved salg af sin plantage havde måttet give køberen et afslag i prisen på 400 rdl., fordi hun af godhed for Hans' moder valgte at beholde ham, så fandt hun det umuligt at frafalde sin ret til ham, medmindre man betalte hende netop 400 rdl. Det ville Admiralitetskollegiet ikke gå med til, men man forsøgte den sidste udvej at spørge Danske Kancelli hvad der var gældende ret

stilling til livegenskabet i hertugdømmerne, se *Johan Hvidtfeldt*, Kampen om ophævelsen af livegenskabet i Slesvig og Holsten 1795-1805 (1963), bl. a. p. 102, 362, 384 og 430. – Forordningen af 1804 om livegenskabets ophævelse indeholdt i § 6 en regel om at ingen udlænding i hertugdømmerne kunne vindiceres som livegen, se om denne regel som argument i slavespørgsmålet *J. E. Larsen* anf. st. p. 182.

42. Se Admiralitetskollegiets 4. dept. ktr. Correspondancebog 1801 nr. 180, 194 og 212, Referatprotokol 1801 nr. 468, 522 og 618 samt Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1801 nr. 1507 og Brevbog 1801 nr. 1786. Beyers brev til Admiralitetet findes under Indkomne Sager 1801 nr. 1011.

med hensyn til en sådan slave. Hertil svarede kancelliet at der ikke var nogen lov som op hævede ejendomsretten til en slave i Europa, og at generalindens samtykke derfor var nødvendigt. Det er nærliggende at tro at kancelliets udtalelse har været Hof- og Stadsretten bekendt året efter. Prokurator Beyer har kendt den, for han lånte brevvekslingen af Admiralitetskollegiet, men som advokat for Hans Jonathan har han næppe fremlagt den i retten.

Det kan ikke overraske at Danske Kancellis fortolkning var til støtte for herskabets vel erhvervede rettigheder. Det retshistorisk mest interessante moment i brevvekslingen er en bemærkning fra Admiralitetskollegiet til Danske Kancelli: at »Negerne i andre Riger ikke længere skal have Negerbaandet paa sig, end de maatte opholde dem uden for Europa«. *Lauritz Nørregaard* deltog som deputeret i Admiralitetskollegiet i sagens behandling. I hans skrifter synes spørgsmålet ikke berørt, men det er en smuk tanke at en af naturrettens sidste repræsentanter i Danmark kan have været den juridiske autoritet bag denne velanbragte henvisning til fremmed ret. Det er i så fald en mulighed at hans viden stammede fra Holbergs kirkehistorie.

Også David Tams forsøgte uden held en henvendelse til Kronprinsen,⁴³ og det samme gjorde planter Isaak Benners' sagsøgte slave Peter Samuel året efter, da han som den sidste af de tre blev dømt tilbage til slaveriet. Peter Samuel skrev til Kronprinsen at han havde tjent på »Elephanten« den 2. april 1801, og det hedder i brevet: »Deres Kongl. Høyhed værdigede mig ogsaa dengang det naadigste

43. Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1801 nr. 1531, Brevbog nr. 1827 og Henlagte Sager nr. B 1616. Efter en ny henvendelse fra Hans og David lod kancelliet dem i april 1802 vide at det i denne sag ville »have sit Forblivende ved Lands Lov og Ret«, se Ekstraktprotokol 1802 nr. 479 og Brevbog nr. 740.

Løfte, »at jeg herefter uhindret og urørt af nogen skulde have lov at søge min Underholdning.« Den som kalder sig min Herre, Planter Benners, har siden Martii Maaned 1801 nægtet at give mig Underholdning, Klæder, Linnet, og alt hvad Livets Nødvendighed udfordrer, og med megen Møye har jeg søgt hæderlig at ernære mig, skiøndt ingen Mester kunde tage mig i Lære, naar bemeldte min Herre ikke dertil gav sit Minde. Alligevel har Hr. Benners nu paa engang igien antagen en Herres Myndighed, og belagt min Person med Arrest, samt søgt Rettergang imod mig«. Peter Samuels bøn var at det måtte tilstås ham, den »til Mishandling fødte Sorte«, at lære en nyttig profession. På dette tidspunkt var der allerede gået dom i hans sag, men han havde søgt om fri proces med henblik på anke til Højesteret. Denne ansøgning blev afslået, hvilket var en stor fejl. Heller ikke begæringen om at måtte lære en profession førte til noget. Om den havde Hof- og Stadsretten udtalt sig i en erklæring der var underskrevet af samtlige dommere.⁴⁴

I ét tilfælde har kongemagten og kancelliet på den tid været med til at stadfæste en slaves frigivelse, men det var i en sag af en helt anden karakter. Det drejer sig om en benådning, og skønt tilfældet altså falder udenfor sammenhængen i det foregående, er historien for god til at kunne forbigås.

Den tidligere statsminister *F. C. Rosenkrantz*, en af de mindst mindeværdige skikkelser i enevældens politiske historie, havde på sit gods Rygaard i Roskilde amt en neger ved navn *Abraham Sortenstjerne*. Han angav selv i 1801 at have købt denne mand for ca. 50 år siden, og han har altså fastholdt sin ejendomsret med samme stædighed som den hvormed han bekæmpede tidens landboreformer.

44. Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1802 nr. 2095 og 2372, Sag nr. 2332 og Brevbog nr. 2478 og 2704. Peter Samuel klagede igen i april 1803 under henvisning til at Kronprinsen havde lovet ham frihed.

Om købet af Sortenstjerne er sket i Danmark eller under Rosenkrantz' virke som gesandt 1749-54, først i Berlin og dernæst i London, kan ikke afgøres. Af slavens navn kan intet sluttes: Rosenkrantz kan jo selv have givet ham det fordi han fandt at det stod godt til hans eget, ligesom Gyldenstjerne. Abraham Sortenstjerne, som var skytte »med Boepæl og alle Fornødenheder«, blev juleaftensdag 1801 ved Lejre Herredsret dømt til 1½ års forbedringshus. Han betegnes i dommen som »en meget farlig Hæler«. Hovedmanden var en indvandret mecklenburger eller østriger ved navn Johan Schultz, tidligere kaldet Leopold Hartmann og før den tid Joseph Groos. Han idømmes slaveri på livstid, og det var anden gang i løbet af et par måneder at denne straf rømte ham. Også to af Sortenstjernes sønner var implicerede. Friderich August idømmes 2 års forbedringshus, medens Iver, der kun var 11 år, ikke blev straffet. Den 21-årige datter Susanne blev afhørt men ikke sigtet. Det er ejendommeligt at blive bekendt med en sådan sag, og just som man sidder med sine spørgsmål om denne familie får man uformodet svar på et af dem: amtmanden indberetter til Danske Kancelli at Sortenstjernes hustru, Anne Kierulf, i oktober måned 1801 har druknet sig i en sø på Egholm mark. I forventning om kancelliets bifald – som heller ikke udebliver – har amtmanden »ladet hende begrave uden Ceremonie afsides i Kierkegaarden«.

Geheimeråd Rosenkrantz frygtede meget at de dømte efter endt afsoning skulle sprede skræk blandt beboerne i de egne hvor de havde stjålet fjerkræ, flæsk og medisterpølse. På den anden side havde han ikke tabt al godhed for sin skytte. Han tilbød derfor kancelliet at give Abraham Sortenstjerne frihedspas og betale hans rejse til St. Croix, hvor han ville lade bekendte yde ham en forstrækning indtil han fik en passende tjeneste. (Det kan her indskydes at geheimeråden livet igennem havde klarret sig ved således at lade andre yde forstræk-

ninger. Han var så dybt forgældet at det aldrig blev ham tilladt at oprette et stamhus). Fridrich August, der var udlært som skræder i København og ikke geheimerådens ejendom, skulle efter planen følge med til Vestindien. Kancelliet indhentede sønnens erklæring om at ville følge faderen – han frygtede at komme til at savne næring i Danmark – og der udvirkedes da benådning for dem begge, således at løsladelse skulle ske ved passende skibslejlighed på de af geheimeråden anførte vilkår. Rosenkrantz døde få dage efter at kancelliet havde bekendtgjort den kgl. resolution, men planen blev alligevel effektueret.⁴⁵

Fra et juridisk synspunkt må man naturligvis hæfte sig ved det helt uantagelige forhold at en Rosenkrantz gennem 50 år kunne eje en Sortenstjerne her i landet. Det er i den forbindelse underordnet om den oprindelige adkomst var i orden, og om Sortenstjerne muligt har haft en betroet og selvstændig stilling på godset.

6.

Det blev nævnt i 1801-02 – bl. a. af Danske Kancelli og af Ørsted – at Højesteret flere gange havde statueret ejendomsret til en slave i Kongens europæiske lande. Da Højesterets domme ikke er registreret, kan man ikke bestemt sige hvor mange afgørelser der har været. Men som Cold i kancelliet rigtigt huskede, var der i hvert fald fra 1797 dommen i sagen »Sophie Magdalene afgangne Sørensens Enke contra afgangne General-Major Abbestées

Stervboe og Arvinger«,⁴⁶ og bag den skjuler sig en ret fantastisk fortælling.

Privilegeret jordemoder på St. Croix *Sophie Magdalene Sørensen* havde i 1778 købt drengen *Bacchus* på en dødsboauktion for godt 300 rdl. I 1782 satte hun ham i hyre hos en kaptajn Reuter som førte skib for generalmajor Schimmelmann og dennes medredere. Reuter havde i 1786 det uheld at få skibet kondemneret i Spanien, således at mandskabet måtte afmønstres. En tid lang beholdt kaptajnen *Bacchus* for egen regning, idet han førte ham med sig til Flensborg, men derefter gav han slaven rejsepas og pålæg om at søge hjem til Vestindien. Fru Sørensen havde i sin tid anbefalet *Bacchus* som ærlig og oprigtig, men heri overvurderede hun i al fald hans *animus revertendi*. *Bacchus* kom til Trankebar og i huset hos guvernøren over de ostindiske kolonier *Peter Herman Abbestée*, af de indfødte kaldet »de fortrængtes fader«. I Trankebar blev *Bacchus* døbt, og han fik nu navnet *Jean* (Johan) *Baptiste*, hvilket unægtelig var at gå til den modsatte yderlighed. *Abbestée* medbragte *Jean Baptiste* – eller *Bacchus*, som vi stadig vil kalde ham – da han i 1789 vendte hjem til København. Ifølge vidneforklaringer under den senere retssag synes *Abbestée* i 1791 at have forsøgt at sende *Bacchus* til Vestindien for at lade ham sælge, men forsøget strandede i bogstavelig forstand ved den norske kyst, og *Bacchus* kom via Arendal tilbage til København. Her anmodede han sin herre om at måtte komme til militæret, og *Abbestée* gav sit samtykke, idet han i 1792 overlod *Bacchus* til Hans Kongelige Højhed Kronprins Frederiks Regiment i København.⁴⁸ *Bacchus* blev piber ved

45. Se til det anførte Lejre Herreds Tingbog 1798-1802 og Politiprotokol 1796-1804 (LAS); Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1801 nr. 2210 og 1802 nr. 652 og 968, Brevbog 1801 nr. 2418 og 1802 nr. 677, 970 og 971, Forestillinger 1802, 23. april 1802 (RA) samt Forbedringshusets Mandtalsbog 1790-1806 nr. 1 p. 152 (LAS). Om Rosenkrantz se Dansk biografisk Leksikon XX (1941) p. 66-68; *Aage Friis*, *Bernstorfferne og Danmark II* (1919) p. 51-52.

46. Højesterets sag nr. 55/1797 (RA); Hof- og Stadsrettens sag nr. 850/1793 (LAS). Sagen er nævnt hos *Troels G. Jørgensen*, *Højesteret fra 1790 til Grundloven* (1950) p. 99.

47. Dansk biografisk Leksikon I (1933) p. 51.

48. Af- og Tilgangsbog for Hans Kongelige Højhed Kronprinsens Regiment 1787-1800 (Hæ-

dette regiment. Imidlertid var fru Sørensen også kommet til København, og det blev hende bekendt at Bacchus gik rundt i uniform. Hun rejste i 1793 sag ved Hof- og Stadsretten mod Abbestée, og efter sagsøgtes død i december 1794 blev sagen fortsat mod stervbo og arvinger. Den fik omsider sin afslutning ved Højesterets dom af 7. april 1797, ved hvilken rettens flertal stadfæstede Hof- og Stadsrettens dom af 14. september 1795: såfremt sagsøgerinden med éd bekræftede sin adkomst, skulle de sagsøgte, »med Regres som de bedst veed, vil og kan«, enten udlevere Bacchus til hende eller betale en erstatning på 600 rdl. vestindisk courant med renter 4 % fra stævningen til betaling skete. To udmeldte taxationsmænd havde ansat Bacchus til 600 à 650 rdl. »efter gangbar Neger-Priis paa St. Croix«. Der har forhåbentlig været nogle som var ilde berørt ved denne form for vurdering, som bl. a. byggede på regimentslægens erklæring om Bacchus' sundhedstilstand.

I assessor *Thestrups* votum, som fik tilslutning af dommerne Falsen, Graah, Feddersen, Sporon, Jacobi og Treschow, anføres dels ejendomsrettens begreb, dels analogien af Danske Lovs 5-8-12 til støtte for konklusionen. Det svarede helt til Hof- og Stadsrettens dom. Falsen udtalte: »Hvor sørgeligt det er at votere om Eiendomme af Mennesker, er dog vor Lovs Esprit at man kan reclamere sin Eiendom, hvor den findes; naar altsaa en Neger kan betragtes som Ting, maa han og kunde reclamationes . . .«

Der var den ejendommelighed ved sagen at den formelt ikke var en vindikationssag. Fru Sørensen havde kun krævet erstatning for tabet af Bacchus, der repræsenterede alt hvad hun havde sparet sammen ved sit »møysommelige Embede«. Kronprinsens Regiment, som ikke var sagsøgt, erklærede sig rede til at ud-

levere Bacchus hvis fru Sørensens adkomst blev bevist. Boets advokat, Haagen, lod dette tilbud forkynde for fru Sørensen, idet han fremhævede at al proces jo nu kunne ophøre. Men hverken fru Sørensen eller hendes advokat svarede på tilbuddet. Stævningsmændene skrev: »Uagtet vi mange og adskillige Gange haver erindret Hr. Advokat Wivet om det belovede Svar herpaa, haver saadant dog ikke været at erholde«, og forretningen blev sluttet, hvorefter ankesagen gik sin gang. Man forstår godt at fru Sørensen nødig så retfærdigheden ske fyldest på den måde, for med Bacchus i huset ville der komme en trykket stemning, og at sælge ham på det københavnske marked ville ikke blive let. Når Højesterets flertal pålagde boet at udlevere Bacchus var det altså ikke for at glæde fru Sørensen. Man anvendte ejendomsrettens begreb og begrundede dermed en subsidær pligt til at betale erstatning. Det hed i *Thestrups* votum: fru Sørensens ret går ikke videre end til vindikation af tingen, »og det er kun i Mangel af at kunde erholde den, at hun kan fordrer Erstatning«. Således sagde også assessor Bagger i Hof- og Stadsretten. Det drejede sig altså om en af vindikationsretten afledet erstatning. Der var dog to dommere (Graah og Sporon) som mente at bestemmelsen om udlevering af Bacchus kunne udgå af dommen. Graah sagde iøvrigt at fru Sørensen havde krav på erstatning »om endog Abbestée var bona fide«. Herom var der sikkert enighed indenfor flertallet.

Sagens interessanteste votum kom fra assessor *Fridsch*,⁴⁹ men referatet er desværre afbrudt midt i en sætning. *Fridsch* sagde: »Altsaa beroer Spørgsmaalet paa, om man kan have Eiendom paa Mennesker. Vi har ingen Lov, som hiemler Eiendom paa Mennesker. Vel har hun købt ham i Vestindien, men det er efter de der giældende specielle Love; hun burde i al

49. *Stig Iuul* har i *Juristen* 1952 p. 140 betegnet *Fridsch* som et af rettens betydeligste medlemmer.

rens Arkiv) registrerer dette som en »particulair Hvervning« for 8 år fra 1. juni 1792.

Fald vel holde . . . « Fridsch, hvis konklusion var en frifindelse, har antagelig sagt: »holde sig til (Reuter eller) Regimentet«. Det var boets påstand at fru Sørensen måtte kræve sin ret enten hos regimentet eller hos kaptajn Reuter. Thisted, der sluttede sig til Fridsch, fandt det uforholdsmæssigt at afgøre om man i Europa kunne få ejendomsret til mennesker. Fru Sørensen havde ret til at vindicere sin ejendom, men erstatning kunne hun kun få hos regimentet, ikke hos boet.

Der synes i denne sag at have været to hovedproblemer som man gerne havde set udrødet af en Ørsted.

Først måtte man se bort fra Bacchi person og spørge hvad der var retsstillingen med hensyn til vindikation og erstatning når det drejede sig om løvsøre bortkommet under tilsvarende omstændigheder. Det måtte vel stå fast at fru Sørensen kunne have vindiceret en abe eller en tromme hos regimentet, selvom dette var i god tro ved erhvervelsen.⁵⁰ Det forekommer derimod tvivlsomt om der fandtes hjemmel til at tillægge hende erstatning hos en mellemliggende godtroende besidder som ikke efter almindelige erstatningsregler havde gjort sig skyldig i et ansvarspådragende forhold. Det må stå hen om kaptajn Reuter havde pådraget sig retligt ansvar, men der var næppe noget at bebrejde ham. Advokat Haagen fremhævede at Reuter efter forhyringskontrakten skulle bringe Bacchus hjem til St. Croix »naar Gud sendte ham lykkeligt frem og tilbage«, men det var jo netop ikke blevet tilfældet.

Det andet spørgsmål måtte blive om der gjaldt særlige regler om slaver. Den rette løsning ville formentlig have været at der ikke i Danmark kan kræves vindikation af et menneske, ligesom der ikke kan fordres erstatning af et menneskes handelsværdi.

»14. Junii efter Høyeste Retts Dom udleveret til Mad. Sørensen som hendes forhen tilhørende Neger.« Denne korte notits hos Kronprinsens Regiment⁵¹ er vor sidste efterretning om den da 27-årige Bacchus eller Jean Baptiste. Måske vil han en dag vise sig i folketællingen for København 1801 eller i et tilfældigt aktstykke fra Vestindien.

7.

For slavesagerne fra 1802 har det kun betydning at Højesteret havde statueret ejendomsret til et menneske. Dette resultat havde Ørsted kendskab til.

Ørsteds eget standpunkt blev kritiseret af *T. Algreen-Ussing* i hans »Anmærkninger til Personretten«, 1823. Algreen-Ussing var blevet juridisk kandidat året før men havde allerede da udsendt sine første småskrifter. Blandt dem har man sikkert i den Ørstedske familie-kreds lagt mest mærke til et som hed »Beviis for at Adam Oehlenschläger er gaaet fra Sands og Samling«. Som juridisk forfatter gjorde Algreen-Ussing sig bemærket ved sine frimodige lån fra Ørsteds bøger. Men i slavespørgsmålet fandt han ikke Ørsteds mening brugbar. Det forekom ham klart at forhold som er »aldeles udenfor Retsloven« kun kan bestå ved positiv lovhjemmel. Slaveri var »en al Retfærdighed modsigende Voldsgjerning« som af særlige grunde var anerkendt i Vestindien men ikke i Europa.⁵² Begrundelsen er altså den samme som i Lord Mansfield's dom.

Ørsted og Algreen-Ussing fik lejlighed til at føre lidt polemik i sarkastiske vendinger. I 1824 optrykte Ørsted sin afhandling fra 1802 med nogle tilføjelser, bl. a. om Algreen-Ussing.⁵³ Hans kritiker skrev da en afhandling om emnet, og Ørsted svarede i et tillæg til

51. Af- og Tilgangsbog 1787-1800.

52. *T. Algreen-Ussing*, *Anmærkninger til Personretten* (1823) p. 79-84.

53. *Arkiv for Retsvidenskaben* I p. 459-85.

50. Jfr. *Thøger Nielsen*, *Studier over ældre dansk Formueretspraksis* (1951) p. 123 ff.

håndbogens 2. bind.⁵⁴ Begge fik sagt både rigtige og forkerte ting om spørgsmålet, men der er ikke grund til at referere denne diskussion nærmere.⁵⁵ En velbegrundet kritik af Ørsted leverede først *J. E. Larsen* i sine forelæsninger over personretten fra 1838, trykt i 1857.⁵⁶ Larsen fremhævede de væsentlige svagheder ved Ørsteds brug af tyendereglerne. Få år tidligere havde *P. G. Bang* i sine (aldrig udgivne) forelæsninger over personretten sluttet sig til Ørsteds resultat, uagtet han mente at en tyendekontrakt på livstid måtte kunne bringes til ophør efter dommerens skøn over de konkrete omstændigheder.⁵⁷

Slavesagerens problem var et retskildeproblem. Var ejendomsret til mennesker generelt udelukket på dansk grund fordi den ikke var tilladt ved lov? Eller blev en lovligt stiftet ejendomsret bestående på dansk grund fordi den ikke var forbudt ved lov? Det var ingen fejl af de danske dommere at gå ud fra det sidstnævnte ræsonnement. Det var deres fejl at blive stående ved det i den urigtige tro at de var bundet af »ejendomsrettens begreb«.

Ørsted adskilte sig fra sine kolleger ved at føle sig beføjet til uden lovhjæmmel at gøre en begrænsning i ejendomsretten til mennesker. Det var hans fortjeneste at slå fast at man i humanitetens navn måtte afvise en sådan ejendomsret. Dette blev hans første bidrag til en dansk lære om *ordre public*. I sin afhandling om domstolene og fremmed ret skrev Ørsted

senere: »Contractmæssige Forhold, som stride mod anerkjendte absolute Rets- eller Sædeligheds-Forskrifter, kunne, om de endog ere oprettede i Udlandet og mellem Udlændinge indbyrdes, ikke fortsættes her i Riget«. Ejendomsretten til neger-slaver blev nævnt i den forbindelse.⁵⁸

Men vi har set at Ørsted lod den omstridte ejerbeføjelse stå ved magt under navn af en husbond-beføjelse, en ret som ikke var grundet i aftale men i et postulat om at slaveejere i Danmark – fordi de er kommet hertil som ejere – kan holde deres slaver i et livsvarigt tyendeforhold. Ørsted har ikke betragtet sit resultat som det eneste tænkelige. Det var en juridisk afgørelse af den type som åbner en vis valgfrihed, et spillerum for forskelle med hensyn til opfattelsen af reglernes formål i en social og politisk sammenhæng. Der var ingen lov som hindrede Ørsted i at statuere et resultat som var baseret på hensyntagen til slavernes vilje. Den eneste tænkelige hindring ville være Ørsteds opfattelse af Højesterets stilling til spørgsmålet.⁵⁹ Vi ved ikke om Ørsted her har følt sig bundet af en praxis, men hans litterære behandling af emnet tyder på at han ønskede at finde en løsning på egen hånd. Man må derfor gøre et forsøg på at forklare hvorfor Ørsteds resultat blev så ugunstigt for slaverne.

Til karakteristik af Ørsteds personlighed har historikeren Hans Jensen to gange sagt om ham at »han fortrød aldrig, at han som ung Dommer havde været med til at dømme en fra sin Ejer undløben Mulat, der som fri Mand havde deltaget i Slaget paa Reden, tilbage til det vestindiske Neger-slaveri. Man faar det Indtryk, at en Menneskeskæbne for A. S. Ørsted til syvende og sidst intet betød i Sammenligning med Vigtigheden af at hævde de een Gang af Staten givne Love og den dermed

58. *Eunomia* IV p. 46.

59. Jfr. herved *Stig Iuul* i Højesteret 1661-1961 II (1961) p. 13-14.

54. *T. Algreen-Ussing* og *H. Marius Svane*, Juridiske Afhandlinger (1824) p. 272-82 og *Ørsted*, Haandbog II (1825) p. 590-93.

55. Ørsted fremhævede en inkonsekvens hos *Algreen-Ussing*, nemlig den antagelse at en vestindisk slaveejers bevarede retten til vindikation når en slave var borttrømt og rejst til Europa.

56. *J. E. Larsen* anf. st. p. 178-82.

57. *P. G. Bang*, Forelæsninger over Fr. Th. Hurtigkarls Personernes Ret (1830) I p. 99-101 og II p. 118-19 (MS i Det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Samling 842).

følgende Retsorden«. ⁶⁰ Med lidt god vilje kan man sige at der i denne udtalelse er en rigtig intention. Men det er alligevel en ejendommeligt skæv og subjektiv bevisførelse. Det er vildledende at betegne Hans Jonathan som en fri mand. Og ved at indflette slaget på reden – om hvis retlige betydning Hans Jensen ikke kunne have nogen mening – får han kastet et sentimentalt skær over sagen og vakt en formodning om at Ørsted burde fortryde sit standpunkt. ⁶¹

Man må forstå Ørsteds argumentation således at han ikke beklagede det resultat som han kom til, men fandt det ønskværdigt. Han bestred ikke at det var bedst om slaveri blev afskaffet, også i Vestindien. ⁶² For så vidt kunne han gå med til at slaveri var mod »retsloven«. Men når slaveriet eksisterede i Vestindien, var det forkert »at betragte en ved Statens Lovgivning for en enkelt Deel af sammes Territorium hævdet Indretning som en saadan »al Retfærdighed modsigende Voldsgjerning«, at man skulde være berettiget til, paa Grund deraf, at nægte Herren Ret til at føre Slaven tilbage«. ⁶³ Desuden var det hensigtsmæssigt at tillægge slaveejerer denne ret: det var den regel som egnede sig til at ophøjes til lov. ⁶⁴

Mellem Algreen-Ussing og Ørsted var der nogen uenighed om hvad der ville blive virkningerne af det ene eller det andet resultat

i slavesagerne. Var slaverne tjent med at blive frie i Europa? Var Vestindien tjent med at få slaver tilbage som havde lært hvad frihed er? Ville en regel i slavernes favør få »de blanke« til at holde op med at tage slaverne med på interessante rejser? Hele denne diskussion drejede sig om virkninger af en ret hypotetisk karakter, og den måtte formentlig være af sekundær betydning. Der var jo ikke tale om at vælge den regel som bedst tilførte det daglige liv i Danmark eller Vestindien et kvantum praktisk nytte. Der var primært tale om høje ideelle værdier. En bestemt moralsk vurdering af slaveri havde voxet sig stærk, og spørgsmålet var om ikke tiden var inde til at slå fast at Kongens europæiske lande måtte holdes fri for slaveri. Efter europæisk moralopfattelse ville det, som Ørsted sagde, være en skandale om man anerkendte ejendomsret over et menneske. Men Ørsteds konklusion nåede ikke ind til det egentlige dilemma: om man i europæiske lande kan nægte nogen retten til at gøre sig fri af en påtvungen pligt til tjeneste på livstid, altså af slaveri. De praktiske følger – for slaven og herren, for andre slaver og andre herrer, for Danmark og Vestindien – måtte indtil videre blive som de ville: når problemet meldte sig, måtte slaven have sin ret og slaveriets dérouté markeres.

Ørsted har naturligvis ikke undgået at se retssagerne i lyset af en moralsk og politisk vurdering af neger-slaveriet. Men det lå ikke for ham at optræde som liberal lovgiver. Han har ikke følt at det var et stykke historie der lagde vejen om ad Østergade for at blive vejet med retslovens lodder i vægtskålen. I England var det i 1772 umuligt at bedømme det retlige spørgsmål om negerens status upåvirket af forestillingen om de hundreder af fuldtlastede slaveskibe som årligt anløb engelske havne og siden tømtes på Jamaica. ⁶⁵ I Kronprins

60. Schultz Danmarkshistorie IV (1942) p. 421-22 og Dansk biografisk Leksikon XXVI (1944) p. 556.

61. Jfr. Troels G. Jørgensen, A. S. Ørsted (1957) p. 28; det fremhæves her at bemærkningen om Ørsteds ringe følelse for menneskeskæbner formentlig rummer en misforståelse af dommerens stilling.

62. I forbindelse med slavers vidnehabilitet sagde Ørsted rentud at slavetilstanden havde for-dærvelige virkninger på karakteren, se Haand-bog II p. 47.

63. Arkiv for Retsvidenskaben I p. 481-82.

64. Juridisk Maanedstidende 1802 I p. 234 samt vøteringen i Tams-sagen.

65. G. M. Trevelyan, English Social History, 3rd ed. (1946) p. 388.

Frederiks København var dette aspekt af slaveriet på lang afstand. Kendskabet til de talrige overgreb og misbrug på de dansk-vestindiske øer var næppe udbredt, og man havde den trygge bevidsthed om at den danske regering var godt på vej med sin humane politik i Vestindien. Forordningen af 1792 om slavehandelen skulle bringe indførselen af negre til Vestindien til ophør fra 1803.⁶⁶

Siden 1793 havde nationen set sin egen ædelmodighed bragt på scenen i *Thomas Thaarups* syngespil »Peters Bryllup«. Den raske Peter, som publikum havde taget afsked med i »Høstgildet«, vender hjem til landsbyen fra fjerne lande medbringende frinegeren Martin, hvem han har reddet fra undergang på havet.⁶⁷ Martin fortæller at han er en fyrstesøn og elskede fyrstedatteren Isin, men på dagen for deres bryllup blev de begge fanget og gjort til slaver, og Isin blev sendt til de dansk-vestindiske øer. Martin synger sin vise med den bekendte strofe:

*Hvad har stakkels Neger gjort,
At den blanke Mand ham hader;
Er han ond, for han er sort?
Er Gud ikke Alles Fader?
O! beklag den sorte Mand,
Han er Træl i fremmed Land!*

Det viser sig at bådsmanden Jon har truffet prinsessen i god behold hos en venlig planterenke på St. Thomas. Martin vil straks rejse til København for at sælge sig som slave og købe Isin fri. Men man svarer ham:

66. Ørsted, som omtaler reformen i Af mit Liv og min Tid II (1852) p. 94-97, fremhæver at man »i hiin Anordning saae mere end der virkelig laae deri, nemlig Ophævelse af Neger-slaveriet«.

67. I *Fr. Høegh-Guldbergs* »Lise og Peter«, også fra 1793, optrådte en lignende konstellation: Frits Villiam (»en ung Kapitalist fra Kjøbenhavn«) og negertjeneren Andreas.

*I Danmark er den onde Mand kun Slave,
Her sælges ingen Mand, min gode Martin!
End mere bør du vide, at vor Konge
Har indskrænkt Slavehandel med de Sorte,
Og eengang vil den Handel reent ophøre.*

Stykket ender med de bedste forhåbninger om at Martin vil blive genforenet med sin Isin.

Generalmajor Schimmelmann døde i 1793 få dage før »Peters Bryllup« havde premiere, og han fik i Adresseavisen en gravskrift i Thaarups stil, i hvilken den anonyme poet lader »Vestens arme Sorte« prise den afdøde:

*Mild var din Haand, du ædle Blanke!
Du lættede min tunge Skiæbne ...*

Således havde både lovgivere og digtere skabt megen god samvittighed i borgerskabet. Danmark drev sit slaveri med manér, og man har set en Schimmelmanns og en Rantzaus forhold til deres medhjælp som et agtværdigt husbondforhold der ikke umiddelbart kaldte på protester. Den stærkeste reminiscens af begivenhederne ude i den store verden fik man i prokurator Brønlands første indlæg til forsvar for David Tams. Et citat har allerede vist at han havde blik for hvad der krævedes af ham i rollen som slavepiskerens vederpart.

8.

Helt undgik man ikke at bemærke i kollegierne at ejendomsretten til negre voldte uorden i København.⁶⁸ Ovenpå alle skriverierne om de dømte slaver kom der i april 1803 et bønnskrift til Kongen fra en unavngiven kreds af »Lykkelige Undersaatter men indtil nu ulykkelige Negere«. Danske Kancelli lod sig be-

68. Se til det flg. Vestindisk-guineisk Rentekammer, Copiebog 1802 nr. 612 og 1803 nr. 225, 318 og 319 samt journalsagerne 1803 nr. 216, 220 og 329; Danske Kancelli 2. dept., Ekstraktprotokol 1803 nr. 852, Brevbog og brev-sag 1803 nr. 861 a.

væge til at erkende at udøvelsen af ejendomsret udenfor kolonien ikke kunne betragtes »med favorable Øyne«. Man udkastede en plan som måske ville »aabne nogle af dem en blidere Udsigt«. Det kunne bestemmes »at ingen Ejer maatte holde nogen Neger-Træl her i Landet længere end i en bestemt Tid af 3 eller 6 Maaneder, uden derved at ansees som den der frivillig havde renunceret paa sin Ejendoms Ret til Trællen og derved forpligtet sig til at contrahere med denne saafremt han agtede længer at beholde ham i sin Tjeneste; samt at det paa det, at den fornødne Control kunde holdes, blev paalagt enhver, som hertil overførte nogen ufrie Neger, strax ved Ankomsten at anmelde saadant for Stadens Politimester. Ved en saadan Bestemmelse skeer ingen Indskrænkning i Ejendomsretten, og derved spares Trællen, som er bleven vant til den milde Behandling, Danmarks her gjældende Love hjemle ham, for den Kummer igjen at overføres til Slaveriet, der under saadanne Omstændigheder bliver ham dobbelt trykkende«.

Da kancelliet anmodede Generaltoldkammerets vestindiske kontor (Vestindisk-guineisk Rentekammer) om en udtalelse, var man næppe helt ukendt med at kammeret i sommeren 1802 havde udkastet en tilsvarende plan – omend, som kammeret sagde, i en anden hensigt – og sendt den til den fungerende generalguvernør over de vestindiske øer. Det hed dengang i kammerets skrivelse: »En saadan Foranstaltning synes nu at blive saa meget nødvendigere, da af Lovkyndige og ved Retterne sættes i Quæstion om livegne Negre kunne sælges her eller behandles anderledes end Tyende, hvoraf ventelig vil følge, at naar Eiere eller Boer skulle afhændige deres Negre, disse da maae tilbagesendes til Øerne«. Generalguvernør Walterstorff havde afgivet sine bemærkninger i januar 1803. Han gjorde opmærksom på at de hvide herskaber vanskeligt

kunne undvære opvartning under sørejsen, som var ubehagelig nok endda. Men man kunne begrænse antallet af slaver som kunne medføres, og man kunne begrænse varigheden af deres ophold i Danmark til 1 år, med mulighed for forlængelse. Walterstorff havde ikke høje tanker om negre der vendte hjem efter et længere ophold i Europa: »Man kan i Almindelighed antage som afgjort, at en Neger som har været Aar og Dag i Europa, især i en af Europas Hovedstæder, er værre naar han kommer tilbage, end han var tilforn . . . I Kjøbenhavn vorde de for det meste dovne, søvnagtige, smudsige i deres Paaklædning og ikke siælden forfalde de til Drik, jeg vil ikke tale om at de som oftest vorde studsige imod deres Herrer. Ingen blank i Colonierne skiøtter om at leie en Neger som har opholdt sig nogen Tid i Europa og er dér bleven friegiven; om en saadan Neger end ikke er forfalden til en eller anden flot Vane, saa er han dog bleven ubehændig, vant til en anden Klædedragt, til at gaee med Skoe og Strømper, til at have visse Bequemmeligheder, at sove længe om Morgenen o. s. v. . . . At skiænke en Neger, som har levet et Par Aar eller længere i Europa, sin Frihed, er i Almindelighed at gjøre ham en saare ringe Gave; thi naar han kommer tilbage, er han en Byrde for sig selv og for Landet, med mindre han er Professionist.⁶⁹ . . . Jeg bør [dog] anmærke, at Negerinder i Henseende til deres moralske Forhold ikke saa letteligen fordærves ved et langt Ophold i Europa, som Negerne, de forbedre sig endog stundom, vorde mere sædelige og huuslige og blive nyttige Tyende i en Familie endog efter at de ere komne tilbage til Vestindien«.

Walterstorffs betænkning blev forelagt negerhandelskommissionen, og nogen regel om begrænsning af negres ophold i Danmark kom der ikke ud af det. En sådan regel ville vel

69. D. v. s. udlært i et håndværk.

have haft overvejende nyttige virkninger. Den ville måske omkring 1810 have sparet *C. H. Holten* for de alt for hårde følger af en såre ridderlig kaution. Historien herom, som *Holten* selv har fortalt, er endnu et eksempel på de medbragte slavers retlige og sociale problematik, men den fandt sin afslutning uden proces.⁷⁰

Til *St. Croix* ankom i 1806 den nyudnævnte garnisonskirurg *Johannes Lorentzen* og hans hustru *Johanne (Hanne)*, en datter af konferensråd *Heinrich. C. H. Holten*, der var embedsmand på øen, kendte fruene i kraft af et kompliceret familieforhold: hans fader, den gamle *Holten*, havde giftet sig 3. gang med en steddatter af generalinde *Schimmelmänn*, som vi kender, og som var en søster til konferensrådene *Heinrich*. Unge *Holten* havde romantiske minder fra halvfemserne om et ophold på *Heinrichs* gods *Sparresholm*. Fru *Hanne* havde været gift med den til Danmark indvandrede irske grosserer *John Christmas-Christmas*, men havde forladt ham. De blev separeret i 1803 og skilt i 1806.⁷¹ Hun var af et uroligt blod og har utvivlsomt været meget omtalt i *København*, hvor man vidste noget om en affære med en tjener.⁷² Også hendes andet ægteskab varede kort. Allerede i 1807 døde *Lorentzen*, og *Holten* lånte da fru *Hanne* penge til hjemrejsen og gik i kaution for udgiften ved hendes leje af en negeramme, 12 rdl. om måneden. Da hun kom til *København*, forhindrede krigen med englænderne at negerkvinden blev sendt tilbage. Fruen giftede sig med en skuespiller *Simonsen* og døde snart i armod og elendighed. Da *Holten* vendte hjem i 1809, fandt han negerkvinden i huset hos

fru *Heinrich* (som var blevet enke året før), og det stod ham klart at der påhvilede ham en stadig voxende økonomisk forpligtelse i henhold til kautionen. For at redde sig ud af den lod *Holten* ved en fuldmægtig på *St. Croix* kvinden købe for 600 rdl. Yderligere måtte han bære hendes rejse fra Europa. Det var først hans mening at have hende i huset i *Kristiania*, hvor han nu gjorde tjeneste. Hun blev afsendt med skib fra *København*, men skibet strandede ved *Göteborg*, og hun ankom over land. Imidlertid trivedes hun ikke i det norske klima, og *Holten* afskibede hende da til *Vestindien*. Rejsen endte i *London* hvor hun løb sin vej for aldrig siden at vise sig. »Moralisten vil her sige – slutter *Holten* – at det var *Løn* som forskyldt, naar man indlader sig i *Handel om Mennesker*; men jeg vil svare, at jeg skyldte *Kone og Børn* mere end hiin, endog slette *Person*, hvorpaa han da udentvivl vil blive mig *Svar skyldig*«. –

Man burde kunne slutte beretningen om de dømte slaver med nogle ord om deres senere skæbne, men der er ikke fundet oplysninger herom. Kun med hensyn til *Hans Jonathan* er der et svagt spor at gå efter. I sin skrivelse af 1. juli 1802 havde *Generaltoldkammeret* forelagt *Walterstorff* det rygte at *Hans* skulle sendes til *St. Croix* for at sælges. Man rådede derfor *Walterstorff* til at lade politiet holde øje med ham, da det var »rimeligt, efter den lange Tid han har været heri Staden og efter hvad der siges om ham, at han aldeles overladt til sig selv kunne volde Uordener«. Så vidt var det nu kommet med denne mand, som året i forvejen havde stået højt i *Kronprinsens* og *søværnets* gunst, at han skulle overvåges som statsfarlig. Men *Walterstorff* svarede et halvt år senere at *Hans* ikke var kommet til *St. Croix*. Det forlød at generalinden havde skænket ham friheden.

Havde vi ikke denne efterretning, ville der ikke være nogen grund til at regne med den

70. Af en gammel Hofmands Mindeblade, Memoirer og Breve XI (1909) p. 84-85.

71. Danske Kancelli 2. dept., Forestillinger 1806. Se endv. Ekstraktprotokol 1806 nr. 915.

72. Grandmamas Bekiendelser, Memoirer og Breve IV (1906) p. 34, 84, 154, 158.

mulighed at de dømte slaver er blevet sat på fri fod. I alle tre sager fra 1802 finder man udtalelser om at sagsøgerne agtede at sende slaverne til Vestindien. Dette havde jo også været Abbestées hensigt med Bacchus i 1791 – advokat Haagen betegnede i 1797 fremgangsmåden som almindelig –, og det fremgår af retssagen at Bacchus før den mislykkede sørejse var blevet bragt på toldboden af politiet. En sådan eksekutiv tvang er formentlig også stillet til rådighed i 1802, hvis den har været ønsket. Det ville være en nødvendig konsekvens af det synspunkt at slaverne var at anse som rørlige ting. Men for Ørsted kunne det måske være svært at acceptere et sådant udfald. Han havde udtalt sig som om han forudsatte at herren førte sit tyende med

73. Arkiv for Retsvidenskaben I p. 470.

sig;⁷³ det var jo ikke helt det samme som at afskibe tjeneren som stykgods til Vestindien. Det var iøvrigt tvivlsomt om de gældende regler overhovedet tillod tvangsmæssig tilbageførelse af tyende til herskabets varetægt.⁷⁴ Ørsted har ikke udtalt sig herom i forbindelse med slavesagerne.

Men vi ved altså ikke om negrene blev sendt afsted. Det kan være at de har fået en chance for at blive i København. Hvis de ikke har fået deres frihed, kan de have affundet sig med de huslige vilkår hos herskaberne i et land hvis retsorden ikke var dem gunstig, men hvor der ellers var meget godt at være.

74. Se herom *J. E. Larsen* anf. st. p. 180-81 hvor det antages at tyendet – som var undergivet straf- og erstatningsansvar for rømning – ikke kunne »slæbes tilbage til Huusbondens Huus, for der at indespærres og tvinges til Tjeneste«.

DIS-Danmark

